

Kristina Randelović¹
i Snežana
Smederevac

Departman za psihologiju,
 Univerzitet u Nišu,
 Filozofski fakultet
 Odsek za psihologiju,
 Univerzitet u Novom Sadu,
 Filozofski fakultet

RELACIJE ŽIVOTNIH CILJEVA, BAZIČNIH PSIHOLOŠKIH POTREBA I DOBROBITI¹

Rezime

Osnovni cilj istraživanja bio je ispitivanje odnosa između životnih ciljeva, bazičnih psiholoških potreba i dobrobiti, definisanih prema osnovnim pretpostavkama Teorije samoodređenja. Uzorak je obuhvatio 398 studenata (168 mladića i 230 devojaka), svih godina osnovnih akademskih studija i različitih fakulteta iz Niša, Kragujevca i Kosovske Mitrovice, starosti od 18 do 36 godina. Ekstrinzički i intrinzički ciljevi procenjavani su Upitnikom životnih ciljeva (AI), bazične psihološke potrebe Skalom bazičnih psiholoških potreba (BNSSL), a dobrobit Skalom opšteg zadovoljstva životom (SOŽŽ) i Skalom smisla života (PIL). Relacije su ispitane primenom metoda strukturalnih jednačina, u kojoj su egzogene varijable ekstrinzički i intrinzički ciljevi, a endogene varijable psihološke potrebe i dobrobit. Rezultati pokazuju da model, koji podrazumeva indirektan uticaj intrinzičkih ciljeva na dobrobit, i to preko psiholoških potreba, kao i direktan i indirektan uticaj ekstrinzičkih ciljeva na dobrobit, ima donekle prihvatljivo slaganje sa empirijskim podacima ($\chi^2/df = 4.559$; RMSEA = .095; RMSSR = .1354; CFI = .917). Međutim, uvođenjem veze između ekstrinzičkih i intrinzičkih ciljeva, teorijski model pokazuje zadovoljavajuće slaganje sa empirijskim podacima ($\chi^2/df = 2.963$; RMSEA = .070; RMSSR = .0425; CFI = .955). Dobljeni rezultati u skladu su sa Teorijom samoodređenja.

Cljučne reči: ekstrinzički i intrinzički ciljevi, bazične psihološke potrebe, dobrobit, teorija samoodređenja.

¹ Adresa autora: kristina.kasic@yahoo.com

Primljeno: 30.11.2011

Prihvaćeno za štampu: 23.01.2012

¹ Nastanak ovog rada delimično je finansiran sredstvima Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije u okviru rada na projektu 179002.

Uvod

Razvoj i promocija pozitivne psihologije u poslednje dve decenije izazvali su pojačano interesovanje za proučavanje optimalnog ljudskog funkcionisanja, kao i uslova koji omogućavaju pozitivne procese ljudskog razvoja (npr. Linley, Joseph, Harrington, & Wood, 2006; Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). Jedan od konceptata, koji je najviše istraživani u okviru pozitivne psihologije, jeste dobrobit. Ovaj koncept je teško operacionalizovati, usled nejasnih kriterijuma za utvrđivanje njegovog značenja. Sam pojam dobrobiti odnosi se na optimalno psihološko funkcionisanje i iskustvo, ali njegova značenja mogu varirati, ne samo u pogledu intenziteta ovog doživljaja, nego i u pogledu ključnih kriterijuma za njegovu egzistenciju. Različita shvatanja pojma dobrobiti mogu da se svedu na dve osnovne koncepcije. Prva je *subjektivna dobrobit*, koja se oslanja na hedonizam i koja je najviše zastupljena u radovima Dinera i saradnika (Diener, Suh, & Oishi, 1997). Druga je *psihološka dobrobit*, koja svoje izvorne postavke ima u eudemonizmu i čiji je najistaknutiji predstavnik Rif sa saradnicima (Ryff & Singer, 2006). Prema hedonističkoj perspektivi (Kahneman, Diener, & Schwarz, 1999), subjektivna dobrobit se sastoji od zadovoljstva i sreće. Nasuprot tome, eudemonizam (Ryan & Deci, 2001) psihološku dobrobit povezuje sa aktualizacijom ljudskih potencijala.

Subjektivna dobrobit obuhvata tri komponente: zadovoljstvo životom, učestalost doživljavanja prijatnih emocija (radost, sreća, ljubav, zadovoljstvo, ponos i sl.) i učestalost doživljavanja neprijatnih emocija (tuga, bes, anksioznost, krivica, stid i sl.), koje se često zajedno nazivaju sreća (Diener et al., 1997). Dakle, zadovoljstvo životom obuhvata dve komponente: kognitivnu i emocionalnu, a podrazumeva opštu kognitivnu evaluaciju vlastitog života ili procenu zadovoljstva pojedinim aspektima života (prijateljstvo, brak, porodica, zdravlje, posao i drugo), prema sopstvenom i jedinstvenom setu kriterijuma (Pavot & Diener, 1993).

Prema eudemonističkom gledištu, potrebno je razlikovati one potrebe (želje) koje su samo subjektivne i čije zadovoljenje vodi ka trenutnoj sreći i one potrebe koje su u korenu ljudske prirode i čije ostvarenje dovodi do ljudskog rasta i razvoja. Rif i Kejs (Ryff & Keyes, 1995) psihološku dobrobit razlikuju od subjektivne dobrobiti i formulišu višedimenzionalni pristup merenju psihološke dobrobiti. Pomenuti pristup obuhvata šest različitih aspekata ljudske aktualizacije: autonomiju, lični rast, samoprihvatanje, smisao života, kompetenciju i pozitivne međuljudske odnose. Smisao života se može definisati kao spoznaja reda, sklada i svrhe u ličnoj egzistenciji, težnja ka ciljevima koji su vredni truda, njihovo ostvarenje i propratni osećaj ispunjenja (Zika & Chamberlain, 1992).

Rezultati mnogobrojnih istraživanja ukazuju na to da je dobrobit najbolje razmatrati kao višedimenzionalni pojam koji obuhvata hedonističke i eudemonističke aspekte. Tako npr. Kompton i saradnici (Compton, Smith, Cornish, & Qualls, 1996), proučavajući odnos između 18 indikatora dobrobiti i mentalnog zdravlja, identifikuju dva faktora – jedan predstavlja subjektivnu dobrobit, a drugi lični rast i razvoj (psihološka dobrobit). Međutim, iako ovi rezultati upućuju na to da se dva aspekta dobrobiti razlikuju, izvesna preklapanja u njihovoj strukturi upućuju na potrebu da se istraživanja ovog konstrukta moraju odvijati uzimajući u obzir oba pravca. Na sličnu potrebu ukazuju i rezultati još jednog istraživanja (King & Napa, 1998) u kom je od ispitanika zatraženo da procene karakteristike dobrog života, i pojam sreće i pojam smisla su se pokazali kao relevantni. Takođe, analiza niza indikatora mentalnog zdravlja ukazuje na postojanje dva faktora – jedan se odnosi na sreću, a drugi na smisao života (McGregor & Little, 1998).

Prema Teoriji samoodređenja (Self Determination Theory – SDT; Deci & Ryan, 1985, 2002), samoaktualizacija (eudemonija) predstavlja ključni aspekt psihološke dobrobiti. Naime, SDT nastoji objasniti šta to znači aktualizirati sebe i na koji način se to postiže. Istraživanja u okviru Teorije samoodređenja fokusirana su na socio-kontekstualne faktore koji omogućavaju, odnosno sprečavaju pozitivne procese ljudskog razvoja i funkcionisanja. SDT, preko *koncepta bazičnih psiholoških potreba*, opisuje uticaj socijalne sredine na psihološki razvoj čoveka. U meri u kojoj socijalna sredina omogućava zadovoljenje ovih potreba, ljudi će se razvijati i funkcionisati na zdrav način, a u meri u kojoj su nezadovoljene – funkcionisaće na bolestan i neoptimalan način. Pomenuta teorija naglašava da je dobrobit direktna funkcija zadovoljenja bazičnih psiholoških potreba (Ryan & Deci, 2000). Teorija samoodređenja definiše psihološke potrebe kao organizmičke – urođene, esencijalne i univerzalne. Teorija govori o tri bazične psihološke potebe: potreba za autonomijom, kompetencijom i povezanošću sa drugima. *Autonomija* se odnosi na potrebu postizanja osećanja samousmerenosti i lične regulacije sopstvenog ponašanja. *Kompetencija* podrazumeva potrebu za efektivnim interakcijama sa spoljašnjom (fizičkom i socijalnom) sredinom, odnosno potrebu da se osećamo uspešno i sposobno. *Povezanost sa drugima* predstavlja potrebu za uspostavljanjem bliskih emotivnih veza sa drugim ljudima (osećanje privrženosti). Zadovoljenje pomenuatih potreba dovodi do psihološkog rasta (kroz mehanizme intrinzičke motivacije), integriteta (kroz internalizaciju i asimilaciju kulturnih obrazaca) i dobrobiti (psihološko zdravlje i zadovoljstvo životom). Sve tri potrebe se smatraju podjednako važnim i nezadovoljenje jedne od njih negativno utiče na dobrobit i psihološki rast čoveka. Svakodnevno osećanje autonomije, kompetencije i povezanosti sa drugim ljudima rezultira na duže staze povećanjem dobrobiti (Sheldon & Eliot, 1999). Ukratko, teorija pretpostavlja da je zadovoljenje bazičnih psiholoških potreba prediktor mera dobrobiti, zdravlja i razvoja svakog čoveka (Ryan & Deci, 2000).

U istraživanjima Teorije samoodređenja, subjektivna dobrobit se koristi kao jedan od indikatora psihološke dobrobiti. Naime, biti zadovoljan životom i biti do-

bro raspoložen (tipične mere subjektivne dobrobiti) upućuju na psihološki dobro stanje.

Stepen u kome će čovek ostvariti svoje potencijale i maksimalnu sreću u velikoj meri zavisi od toga koliko sledi intrinzičke ciljeve (Ryan & Deci, 2002). Prema Teoriji samoodređenja (Kasser & Ryan, 1996), životni ciljevi se mogu podeliti u dve grupe: intrinzičke i ekstrinzičke. Kasser i Rajan (Kasser & Ryan, 1996, str. 280) definišu intrinzičke ciljeve kao "izraz želja koje su saglasne prirodnim ljudskim težnjama ka aktualizaciji i rastu". Iz toga sledi da su intrinzički ciljevi povezani sa samoodređenim ponašanjem i da ih ljudi prirodno slede, jer zadovoljavaju psihološke potrebe. Ostvarenjem intrinzičkih ciljeva ljudi zadovoljavaju bazične psihološke potrebe, te su ljudi kojima su ti ciljevi važniji zadovoljniji svojim životom (Kasser & Ryan, 1996). U intrinzičke ciljeve spadaju lični rast, odnosi sa drugima, doprinosi zajednici i zdravlje. *Lični rast* se odnosi na razvoj ličnosti, odnosno autonomiju, samoprihvatanje i sliku o sebi. *Odnosi sa drugima* podrazumeva cilj ka uspostavljanju dobrih međuljudskih odnosa, dok se cilj - *doprinosi zajednici* odnosi na rad na poboljšanju društva. *Zdravlje* podrazumeva želju ka dobrom fizičkom zdravlju i kondiciji. Nasuprot ovim ciljevima, koji proizilaze iz inherentnih tendencija ka rastu i direktno zadovoljavaju psihološke potrebe, ekstrinzički ciljevi su usmereni ka postizanju spoljašnjih nagrada i priznanja. Postoje tri ekstrinzička cilja, a to su: bogatstvo, slava i izgled. *Bogatstvo* se odnosi na težnju ka postizanju sve više materijalnih vrednosti i novca; *slava* predstavlja želju da budemo poznati i slavni i da nam se drugi dive, a *izgled* predstavlja želju ka atraktivnom fizičkom izgledu. Ekstrinzički ciljevi predstavljaju instrumentalne ciljeve, jer su zamena za dublje potrebe. Oni mogu biti u pomoćnoj službi ostvarenja psiholoških potreba, ali ako postanu važniji od intrinzičkih ciljeva i neuravnoteženi u odnosu na njih, to može rezultirati smanjenjem dobrobiti (Sheldon, Ryan, Deci, & Kasser, 2004). Dakle, ne samo što ekstrinzički ciljevi ne omogućavaju zadovoljenje psiholoških potreba, nego ponekad mogu čak i otežati njihovo zadovoljenje. Preterana težnja ka ekstrinzičkim ciljevima može predstavljati prepreku zadovoljenju psiholoških potreba, jer ljude usmerava na ciljeve koji nisu direktno povezani sa inherentnim potrebama (Ryan & Deci, 2002). Ljudi kojima su važniji ekstrinzički ciljevi previše se vezuju i postaju zavisni od spoljašnjih stvari (npr. moda, statusni simboli itd.), okolnosti i društvene zajednice u kojoj žive. U tom slučaju ostvarivanje ekstrinzičkih ciljeva ne povećava dobrobiti. Prema Teoriji samoodređenja, veoma važno pitanje je koliko su ljudi sposobni da zadovolje psihološke potrebe dok slede i ostvaruju svoje ciljeve (Deci & Ryan, 2000).

Dakle, teorija pretpostavlja da se osnovne psihološke potrebe zadovoljavaju ostvarivanjem, odnosno pridavanjem veće važnosti intrinzičkim ciljevima, a da je dobrobit u direktnoj funkciji zadovoljavanja psiholoških potreba. S obzirom na to da intrinzički ciljevi omogućavaju zadovoljenje psiholoških potreba, oni indirektno utiču na povećanje dobrobiti. Kako su ekstrinzički ciljevi instrumen-

talni, odnosno predstavljaju zamenu za bazične psihološke potrebe, oni mogu direktno uticati na povećanje dobrobiti. Međutim, pridavanje veće važnosti intrinzičkim nego ekstrinzičkim ciljevima povezano je s većom dobrobiti. Osim toga, u nekim nepovoljnim okolnostima, kada ekstrinzički ciljevi postanu važniji od intrinzičkih ciljeva, to će verovatno smanjiti dobrobit, jer je u tom slučaju otežano zadovoljenje psiholoških potreba. Drugim rečima, osim direktnog uticaja ekstrinzičkih ciljeva na dobrobit, postoji i indirektan uticaj preko psiholoških potreba.

Dosadašnja istraživanja proveravala su pojedine aspekte Teorije samoodređenja. Međutim, samo se jedno istraživanje bavilo proverom modela koji uključuje životne ciljeve, psihološke potrebe i dobrobit (Brdar, 2006). U pomenutom istraživanju nisu specifikovane neke važne veze između pomenutih konstrukata (npr. veza između ekstrinzičkih ciljeva i bazičnih psiholoških potreba) i nije bio uključen jedan od intrinzičkih ciljeva (zdravlje). S obzirom na pomenuto, aktuelno istraživanje ima za cilj proveru modela koji obuhvatnije prikazuje pretpostavke Teorije samoodređenja. Preciznije, u radu se pokušava utvrditi relativan doprinos intrinzičkih i ekstrinzičkih ciljeva zadovoljenju psiholoških potreba, za koje se pretpostavlja da imaju najznačajniji uticaj na psihološku dobrobit.

Metod

Uzorak

Uzorak ispitanika činili su studenti osnovnih akademskih studija sa različitih fakulteta iz Niša, Kragujevca i Kosovske Mitrovice. Korišćen je prigodan uzorak od 398 ispitanika, starosti od 18 do 36 godina ($AS=21,14$; $SD=2,43$). Od toga je bilo 168 mladića (42,2%) i 230 devojaka (57,8%).

Instrumenti

Upitnik životnih ciljeva (Aspirations Index – AI; Kasser & Ryan, 1996) namenjen je proceni sedam različitih životnih ciljeva, koji su podeljeni u dve kategorije: intrinzički i ekstrinzički ciljevi. Upitnik obuhvata 35 stavki, koje su grupisane u sedam supskala (lični rast, odnosi sa drugima, doprinos zajednici i zdravlje – *intrinzički ciljevi*; bogatstvo, popularnost i izgled – *ekstrinzički ciljevi*). Ispitanici na sedmostepenoj skali Likertovog tipa (1 – potpuno netačno; 7 – potpuno tačno) procenjuju koliko je svaki od ciljeva njima važan, u kojoj su ga meri do sada ostvarili i kolika je verovatnoća da će ga ostvariti u budućnosti. Primeri stavki iz upitnika su:

„Životni cilj: Da se razvijam i učim nove stvari” (lični rast), „Životni cilj: Da imam dobre prijatelje na koje mogu da računam” (odnosi sa drugima), „Životni cilj: Da radim na poboljšanju društva” (doprinos zajednici), „Životni cilj: Da održim sebe zdravim” (zdravlje), „Životni cilj: Da budem veoma bogata osoba” (bogatstvo), „Životni cilj: Da moje ime bude poznatao mnogim ljudima” (popularnost) i „Životni cilj: Da izgledam privlačno drugima” (izgled).

Za potrebe ovog istraživanja korišćen je samo deo pomenutog upitnika i to onaj koji se odnosi na procenu *važnosti* određenih životnih ciljeva. Raspon teorijskih skorova kreće se od 35 do 245. Pouzdanost interne konzistencije na ovom uzorku za supskalu bogatstvo iznosi $\alpha = .91$, $\alpha = .78$ za popularnost i $\alpha = .67$ za izgled. Kronbah alfa koeficijent za supskalu lični rast iznosi $\alpha = .52$, $\alpha = .51$ za odnosi sa drugima, $\alpha = .81$ za doprinos zajednici i $\alpha = .80$ za zdravlje.

Skala bazičnih psiholoških potreba (Basic Need Satisfaction Scale in Life – BNSSL; Deci & Ryan, 2004) ispituje tri osnovne psihološke potrebe. Sastoji se od 21 stavke, koje su grupisane u tri supskale (autonomija, kompetencija i povezanost sa drugima). Od ispitanika se traži da na skali Likertovog tipa sa sedam stupnjeva (1 – potpuno netačno; 7 – potpuno tačno) procene u kom stepenu su ispunjene njihove psihološke potrebe. Primeri stavki iz skale su: „Osećam da mogu samostalno da odlučujem kako da živim svoj život” (autonomija), „Ljudi koje poznajem govore mi da sam dobar/dobra u onome što radim” (kompetencija) i „Dobro se slažem sa ljudima sa kojima sam u kontaktu” (povezanost).

Teorijski skorovi kreću se u rasponu od 21 do 147. Pouzdanost interne konzistencije na ovom uzorku za autonomiju iznosi $\alpha = .65$, $\alpha = .56$ za kompetenciju i $\alpha = .70$ za povezanost sa drugima.

Skala opšteg zadovoljstva životom (Penezić, 1996) sastoji se od 20 stavki, gde se 17 stavki odnosi na procenu opšteg zadovoljstva životom, dok se preostale 3 stavke odnose na procenu situacijskog zadovoljstva životom. Skala je nastala kao rezultat integracije više skala, i to: *Skale zadovoljstva životom (Satisfaction With Life Scale – SWLS; Larsen, Diener, & Emmons, 1985)* sastavljene od pet stavki; *Skale opšteg zadovoljstva (Bezinović, 1988)* sastavljene od sedam stavki; *Skale pozitivnih stavova prema životu (Positive Attitudes Toward Life – PATL; Grob, 1995)* iz koje je uzeto pet stavki i tri iz *Skale uživanja u životu (Joy in Life Scale – JLS; Grob, 1995)* koja služi za procenu situacijskog zadovoljstva.

Skala opšteg zadovoljstva životom meri zadovoljstvo životom kao kognitivnu procenu. Od ispitanika se traži da na petostepenoj skali Likertovog tipa (1 – uopšte se ne slažem; 5 – u potpunosti se slažem) procene u kojoj meri se pojedina stavka odnosi na njih same. Ukupan rezultat se dobija linearnom kombinacijom odgovora. Rezultati se kreću u rasponu od 20 do 100, a viši rezultat označava i veće zadovoljstvo životom. Pouzdanost interne konzistencije skale u celini na ovom uzorku iznosi $\alpha = .91$.

Skala smisla života predstavlja adaptaciju PIL skale (Purpose in Life Test; Crumbaugh i Maholick, 1964; prema Debats, 1996) koju su izvršili hrvatski autori (Vučić-Prtorić i Bubalo, 2006). Skala se sastoji od 23 ajtema sa petostepenim Likertovim skalama za odgovore (1 – uopšte se ne slažem; 5 – u potpunosti se slažem). Pomenuta skala ispituju emocionalni aspekt smisla života, tj. kvalitet egzistencije, kao i kognitivni aspekt smisla života, tj. svrhu egzistencije. Ukupan skor dobija se zbrajanjem odgovora na svim ajtemima. Raspon rezultata je od 23 do 115, a viši rezultat označava i veću smislenost života. Pouzdanost skale na ovom uzorku, izražena Kronbah alfa koeficijentom iznosi $\alpha = .90$, što ukazuje na visoku pouzdanost interne konzistencije.

Metodi analize podataka

Radi ispitivanja pretpostavljenog modela korišćen je metod strukturalnih jednačina (structural equation modeling – SEM), koji uključuje 1) *indikatore podesnosti*, koji pokazuju slaganje teorijskog modela sa empirijskim podacima, i to: a) RMSEA (Root-Mean-Square Error of Approximation), koji pokazuje koliki je stepen diskrepance između pretpostavljene i empirijske matrice kovarijansi po jednom stepenu slobode; b) RMSSR (Root-Mean-Square Standardized Residual), procenjuje apsolutno slaganje uzimajući u obzir stepene slobode i c) CFI (Comparative Fit Index), procenjuje slaganje modela relativno u odnosu na nezavisni model i d) *normirani hi-kvadrat*, koji predstavlja količnik između hi-kvadrata i stepena slobode; 2) *procenat varijanse* (R^2) koji dele indikator i latentna varijabla, kao i pojedine latentne varijable i 3) *koeficijent parcijalne korelacije* (r), koji odgovara standardizovanom koeficijentu β u regresionoj analizi i ukazuje na intenzitet veza između pojedinih osnovnih varijabli u istraživanju.

Analiza podataka sprovedena je u programu SEPETH verzija 7 (StatSoft, 2007).

Rezultati

Deskriptivna statistika

U tabeli 1. prikazani su deskriptivni pokazatelji za manifestne varijable u ispitivanom modelu. Rezultati ukazuju na postojanje nešto veće varijabilnosti u stepenu izraženosti ekstrinzičnih životnih ciljeva (bogatsvo, popularnost i izgled), kao i jednog od intrinzičnih ciljeva – doprinos zajednici.

Tabela 1.

Deskriptivni pokazatelji, pokazatelji karakteristika distribucije rezultata i pokazatelji pouzdanosti varijabli primenjenih upitnika

Latentne varijable	Indikatori	AS	SD	Sk	Ku	K-S	α
Ekstrinzički ciljevi	Bogatstvo	4.89	1.48	-.67	-.26	.102**	.91
	Popularnost	3.80	1.38	.11	-.85	.062**	.78
Intrinzički ciljevi	Izgled	4.63	1.50	-.50	-.48	.083**	.67
	Lični rast	5.49	.74	-1.33	3.25	.137**	.52
	Odnosi sa drugima	5.69	.75	-1.28	2.16	.171**	.51
	Doprinos zajednici	5.72	1.01	-1.16	1.98	.117**	.81
Psihološke potrebe	Zdravlje	6.42	.79	-2.65	10.24	.230**	.80
	Autonomija	4.96	.90	-.23	-.34	.061**	.65
	Povezanost sa drugima	5.25	.87	-.36	-.03	.065**	.70
Dobrobit	Kompetencija	4.80	.85	-.21	.48	.068**	.56
	Smisao života	3.98	.55	-.77	.29	.102**	.90
	Zadovoljstvo životom	3.80	.61	-.53	.11	.056**	.91

Napomena: ** $p < 0.01$; aritmetičke sredine (AS), standardne devijacije (SD), koeficijent asimetrije - Skjunis (Sk), koeficijent izduženosti - Kurtosis (Ku), Kolmogorov-Smirnov test (K-S) i Kronbah alfa koeficijent (α).

Rezultati testiranja normalnosti raspodele podataka ukazuju na određena odstupanja od normalne distribucije. Vrednosti koeficijenta zakrivljenosti (Sk) i izduženosti (Ku), odnosno Kolmogorov-Smirnov testa, pokazuju da postoje odstupanja od normalne distribucije na svim supskalama, odnosno skalama korišćenim u ovom istraživanju. Najveća odstupanja uočavaju se kod supskala za procenu intrinzičkih životnih ciljeva, što može biti posledica socijalno poželjnog sadržaja koje provociraju stavke ovih upitnika.

Slaganje teorijskih modela sa empirijskim podacima

Kao što je već pomenuto, radi ispitivanja teorijskog modela, kojim je specifikovan odnos između ekstrinzičkih i intrinzičkih životnih ciljeva, bazičnih psiholoških potreba i dobrobiti, korišćen je metod strukturalnih jednačina. Merni deo modela uključuje tri indikatora za ekstrinzičke ciljeve (bogatstvo, popularnost i izgled),

četiri indikatora za intrinzičke ciljeve (lični rast, odnosi sa drugima, doprinosi zajednici i zdravlje), tri indikatora za psihološke potrebe (potreba za autonomijom, kompetencijom i povezanošću sa drugima) i dva indikatora za dobrobit (zadovoljstvo životom i smisao života). Strukturalni deo modela obuhvata četiri latentne varijable: dve egzogene (ekstrinzički i intrinzički ciljevi), operacionalno definisane kao sumacioni skorovi na subskalama Upitnika životnih ciljeva, i dve endogene (bazične psihološke potrebe i dobrobit), operacionalno definisane kao sumacioni skorovi na subskalama Skale bazičnih psiholoških potreba, Skali zadovoljstva životom i Skali smisla života.

Polazna pretpostavka je bila da intrinzički životni ciljevi imaju indirektan uticaj na dobrobit i to preko bazičnih psiholoških potreba, a da ekstrinzički ciljevi direktno i indirektno utiču na dobrobit. Dakle, psihološke potrebe su medijatorske varijable. Osim toga, pretpostavka je i da zadovoljenje bazičnih psiholoških potreba ima direktan uticaj na dobrobit.

Kao što se može videti iz Tabele 2, vrednosti RMSEA i CFI govore u prilog prihvatljivosti početnog Modela, dok vrednosti normiranog hi-kvadrata i RMSSR ukazuju na loše slaganje.

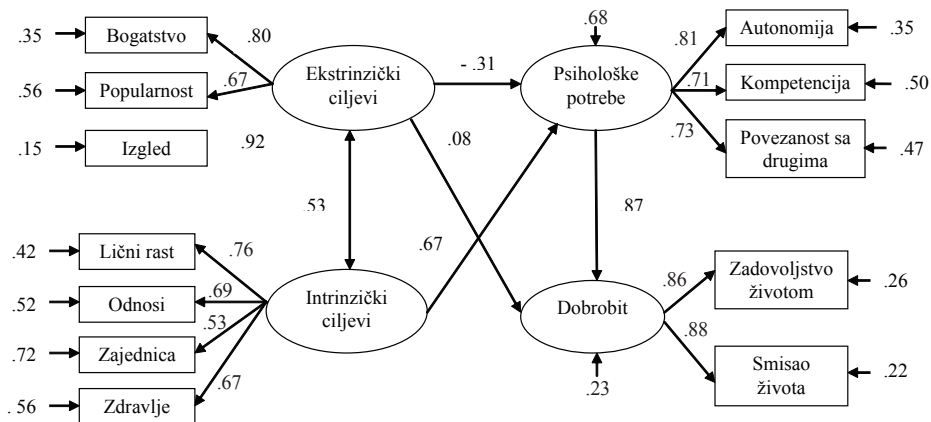
Tabela 2.

Indeksi podesnosti teorijskih modela sa empirijskim podacima (Metod maksimalne verodostojnosti - Maximum Likelihood Method)

Modeli	Vrednosti indeksa podesnosti						
	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>	χ^2 / df	RMSEA	RMSSR	CFI
Model 1	227.966**	50	.000	4.559	.095	.1354	.917
Model 2	145.191**	49	.000	2.963	.070	.0425	.955

Napomena: ** $p < .01$; χ^2 / df – ≤ 3 (prihvatljivo); ≤ 2 (dobro); **RMSEA** – $\leq .1$ (prihvatljivo prema blažem kriterijumu), $\leq .08$ (prihvatljivo), $\leq .05$ (dobro); **RMSSR** – $\leq .1$ (prihvatljivo prema blažem kriterijumu), $\leq .08$ (prihvatljivo), $\leq .05$ (dobro); **CFI** – $\geq .90$ (prihvatljivo); $\geq .95$ (dobro).

S obzirom na to da početni Model nije pokazao adekvatno slaganje sa empirijskim podacima, dalja analiza ukazala je na mogućnost uvođenja veze između ekstrinzičkih i intrinzičkih ciljeva ($r = .53$; $p < .01$). Uvođenjem pomenute veze dobija se Model koji mnogo bolje odgovara empirijskim podacima. Svi indeksi podesnosti su bolji za korigovani Model (Tabela 2). Vrednost normiranog hi-kvadrata, RMSEA pokazuje prihvatljivo slaganje, dok vrednosti RMSSR i CFI ukazuju na dobro slaganje. Sledi grafički prikaz modifikovanog Modela (Grafik 1).

Grafik 1. Parametri procene za modifikovani model odnosa između ekstrinzičkih i intrinzičkih ciljeva, bazičnih psiholoških potreba i dobrobiti

Životni cilj *izgled* najviše zasićuje latentnu varijablu *ekstrinzički ciljevi* ($r = .92$), zatim *bogatstvo* ($r = .80$) i *slava* ($r = .67$). *Lični rast* najviše zasićuje latentnu varijablu *intrinzički ciljevi* ($r = .76$), zatim su to *odnosi sa drugima* ($r = .69$), *zdravlje* ($r = .67$) i *doprinosi zajednici* ($r = .53$). *Autonomija* primarno zasićuje latentnu varijablu *bazične psihološke potrebe* ($r = .81$), a zatim slede *povezanost sa drugima* ($r = .73$) i *kompetencija* ($r = .71$). *Dobrobit* skoro podjednako zasićuju *smisao života* ($r = .88$) i *zadovoljstvo životom* ($r = .86$).

Ekstrinzički ciljevi imaju srednje negativan efekat na zadovoljenje psiholoških potreba ($r = -.31$; $p < .01$), dok psihološke potrebe imaju jak efekat na dobrobit ($r = .87$; $p < .01$). Intrinzički ciljevi imaju direktan i relativno jak uticaj na bazične psihološke potrebe ($r = .67$; $p < .01$). Uticaj ekstrinzičkih ciljeva na dobrobit nije statistički značajan ($r = .08$; $p = .059$).

Diskusija

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je ispitivanje relativnog doprinosa različitih aspekata zadovoljenja potreba i realizacije životnih ciljeva psihološkom blagostanju, ili dobrobiti. Dobrobit je konceptualizovana kao jedinstvena dimenzija koja obuhvata zadovoljstvo životom, ali i smisao života, u skladu s rezultatima istraživanja koja pokazuju da oba ova aspekta imaju značajan udeo u njenom određenju (Compton et al., 1996; King & Napa, 1998; McGregor & Little, 1998).

Najveći efekat na dimenziju dobrobit u ispitivanom modelu ostvaruje latentna dimenzija imenovana kao psihološke potrebe. Sastavni deo ove dimenzije čine

potrebe za autonomijom, kompetencijom i povezanošću s drugima. U pitanju su, dakle, aspekti psiholoških potreba koji su u skladu s Teorijom samoodređenja (Ryan, 1995), a koji se u većini istraživanja pokazuju značajnim prediktorima dobrobiti (Sheldon, Ryan, & Reis 1996; Reis, Sheldon, Gable, Roscoe & Ryan 2000; Brdar, 2006). Ove relacije su potvrđene i kroskulturalnima studijama (Deci et al., 2001; prema Van den Broeck, Vansteenkiste, & De Witte, 2008), u kojima je vršena procena zadovoljenja bazičnih psiholoških potreba u različitim životnim domenima (Sheldon et al., 1996), kao što su sport, nastava, obrazovanje i međuljudski odnosi (Deci & Ryan, 2000).

Pretpostavka da ekstrinzički ciljevi mogu, takođe, povećati dobrobit, ali samo direktno, dok intrinzički ciljevi deluju na dobrobit indirektno, preko zadovoljavanja psiholoških potreba, nije u potpunosti potvrđena. Naime, rezultati pokazuju da ne postoji direktna veza između ekstrinzičkih ciljeva i dobrobiti. Drugim rečima, dugoročnom doživljaju dobrobiti vode jedino ciljevi koji su povezani sa psihološkim potrebama, a to su intrinzički ciljevi. Intrinzički ciljevi imaju mnogo veći doprinos u zadovoljenju psiholoških potreba u odnosu na ekstrinzičke. Intrinzički ciljevi operacionalizovani su putem konstrukata lični rast, odnosi, zajednica i zdravlje, koji dele deo varijabiliteta s konstruktima povezanim sa psihološkim potrebama, te se upravo tim sličnostima može pripisati i njihova posredna veza s konceptom dobrobiti. Ovaj rezultat u skladu je s Teorijom samoodređenja, prema kojoj ljudi u svim kulturama imaju iste psihološke potrebe i tendenciju ka psihološkom rastu i integraciji. Takođe, rezultati mnogobrojnih istraživanja (Ryan et al., 1999; Schwartz, Sagiv, & Boehnke, 2000), sprovedenih na različitim uzorcima ispitanika, ukazuju na to da ljudi generalno više vrednuju intrinzičke od ekstrinzičkih ciljeva. U ovom istraživanju dobijen je rezultat koji ukazuje na značajan negativan doprinos ekstrinzičkih ciljeva psihološkim potrebama. Mogući razlog je način na koji su operacionalizovane psihološke potrebe, koje u većoj meri odgovaraju vezama s intrinzičkim, nego ekstrinzičkim ciljevima. Ali, nezavisno od kriterijuma za operacionalizaciju konstrukata, moguće tumačenje ovog rezultata je u skladu s Teorijom samoodređenja, koja kaže da postizanje ekstrinzičkih ciljeva negativno utiče na ispunjenje psiholoških potreba, jer ljude usmerava na ciljeve koji nisu direktno povezani sa tim potrebama (Ryan & Deci, 2002). Ljudi koji se snažno fokusiraju na ekstrinzičke ciljeve, mogu postati zavisni od okolnosti, vremena i društva u kome žive. Kao posledica toga, oni ignorišu vlastite potrebe, što se negativno odražava na njihovu dobrobit. Istraživanja pokazuju da ljudi sa jakim ekstrinzičkim aspiracijama imaju više poteškoća u zadovoljavanju potrebe za autonomijom, kompetencijom i povezanošću sa drugima (Kasser, Ryan, Couchman, & Sheldon, 2004). Nezadovoljene psihološke potrebe dovode do pasivnosti, bezvoljnosti i otuđenog funkcionisanja (Deci & Vansteenkiste, 2004). Ukoliko se ponavljaju situacije u kojima pojedinac ne može zadovoljiti svoje potrebe, on će nastojati da nađe neku vrstu zamene za te potrebe, odnosno postaviće sebi ciljeve koji ne zadovoljavaju psihološke potrebe i koje omogućavaju neku vrstu kompenzacije. Na primer, oso-

be koje ne mogu zadovoljiti potrebu za ljubavlju, mogu se orijentisati na ostvarivanje bogatstva ili popularnosti. Ekstrinzički ciljevi su u stvari neka vrsta kompenzacije, jer samo indirektno zadovoljavaju bazične potrebe (Kasser & Ryan, 1993; 1996). Ljudi koji više teže ekstrinzičkim ciljevima skloniji su konzumiranju droga, cigareta i alkohola i imaju manje zadovoljavajuće odnose sa drugima (Kasser & Ryan, 2001; Williams, Cox, Hedberg, & Deci 2000;). Osim toga, ekstrinzički ciljevi povezani su sa kompetitivnim ponašanjem, što otežava zadovoljenje potrebe za povezanošću sa drugima (Sheldon & McGregor, 2000).

U cilju dobijanja teorijskog modela koji mnogo bolje odgovara empirijskim podacima, uvedena je veza između ekstrinzičkih i intrinzičkih životnih ciljeva ($r = .53$; $p < .01$). Ova vrsta povezanosti ukazuje na isprepletanost ekstrinzičkih i intrinzičkih ciljeva, odnosno poziciju ekstrinzičkih ciljeva kao jednog od uslova za zadovoljenje intrinzičkih ciljeva, a samim tim i psiholoških potreba, ali svakako ne i jedinog. Sasvim je razumljivo da je mogućnost zadovoljavanja osnovnih životnih potreba (npr. hrana, stambeni prostor, sigurnost), povezana sa ostarenjem ekstrinzičkih ciljeva. Očigledno je da moramo najpre imati dovoljno hrane i uslova za život, pre nego što počnemo da brinemo o radu na razvijanju sopstvene ličnosti ili doprinosa zajednici. Osim toga, jednom postignuti nivo zadovoljenja potreba povezanih sa ekstrinzičkim ciljevima, nameće doslednu težnju ka održavanju postojećeg nivoa zadovoljenja potreba ili njegovog povećanja, a sve u cilju obezbeđenja neophodnih uslova za život. Dakle, ljudi isovremeno svoju energiju raspoređuju i ulažu na ostvarenje i ekstrinzičkih i intrinzičkih ciljeva, koji zadovoljavaju potrebe različite vrste. Bez obzira na to što rezultati mnogobrojnih istraživanja (Ryan et al., 1999; Schwartz et al., 2000) pokazuju da ljudi veću vrednost pridaju intrinzičkim ciljevima nego ekstrinzičkim, društvo i uslovi života neminovno nameću potrebu za ekstrinzičkim vrednostima.

Na kraju, neophodno je naglasiti izvesnu rezervu spram dobijenih rezultata, na prvom mestu zbog karakteristika primenjenih mernih instrumenata. U ovom istraživanju Skala zadovoljenja bazičnih psiholoških potreba, kao i Upitnik životnih ciljeva prvi put se koriste na našoj populaciji, a pokazali su nezadovoljavajuću faktorsku strukturu i relativno nisku pouzdanost na nivou pojedinih supskala. Naime, operacionalizacija konstrukata ovako visokog nivoa opštosti može biti problematičan aspekt teorijskih postavki koje se nalaze u njihovoj osnovi.

Literatura

Bezinović, P. (1998). Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopojmanja. *Doktorska disertacija*, Filozofski fakultet u Zagrebu.

- Brdar, I. (2006). Životni ciljevi i dobrobit: je li za sreću važno što želimo? *Društvena istraživanja*, 4-5, 671-691.
- Compton, W. C., Smith, M. L., Cornish, K. A., & Qualls, D. L. (1996). Factor structure of mental health measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 406-413.
- Debats, D.L.H.M. (1996). *Meaning in life: Psychometric, clinical and phenomenological aspects*. Retrieved February 03, 2010 from: <http://docserver.ub.rug.nl/eldoc/dis/ppsw/inhoud.html>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000) The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2002). *Handbook of Self-Determination Research*. Rochester: The University of Rochester Press. Retrieved November 20, 2009 from: <http://books.google.com>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2004). *Basic Psychological Need Scales*. Retrieved October 25, 2009 from: <http://www.psych.rochester.edu/SDT/>
- Deci, E. L., & Vansteenkiste, M. (2004). Self-determination theory and basic need satisfaction: Underresending human development in positive psychology. *Rivista di Psicologia*, 1 (27), 23-40.
- Diener, E., Suh, E., & Oishi, S. (1997). Recent findings on subjective well-being. *Indian Journal of Clinical Psychology*, 24, 25-41.
- Grob, A. (1995). Subjective well-being and significant life events across life span. *Swiss Journal of Psychology*, 54, 3-18.
- Kahneman, D., Diener, E., & Schwarz, N. (1999). *Well-being: The foundations of hedonic psychology*. New York: Russell Sage Found.
- Kasser, T., & Ryan, R. M. (1993). A dark side of the American dream: Correlates of financial success as a central life aspiration. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 410-422.
- Kasser, T., & Ryan, R. M. (1996). Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 280-287.
- Kasser, T., & Ryan, R. M. (2001). Be careful what you wish for: Optimal functioning and the relative attainment of intrinsic and extrinsic goals. In P. Schmuck

- and K. Sheldon (Eds.), *Life goals and well-being* (pp.116-131). Göttingen: Hogrefe & Huber Publishers.
- Kasser, T., Ryan, R.M., Couchman, C. E., & Sheldon, K.M. (2004). Materialistic values: Their causes and consequences. In T. Kasser and A.D. Kanner (Eds.), *Psychology and consumer culture: The struggle for a good life in a materialistic world* (pp. 11-28). Washington, DC: American Psychological Association.
- King, L. A., & Napa, C. K. (1998). What makes life good? *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 156-165.
- Larsen, R. J., Diener, E., & Emmons, R. A. (1985). An evaluation of Subjective well-being measures. *Social Indicators Research*, 17(1), 1-17.
- Linley, P. A., Joseph, S., Harrington, S., & Wood, A. M. (2006). Positive psychology: Past, present and (possible) future. *The Journal of Positive Psychology*, 1, 3-16.
- McGregor, I., & Little, B. R. (1998). Personal projects, happiness and meaning: On doing well and being yourself. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 494-512.
- Pavot, W., & Diener, E. (1993). Review of the satisfaction with life scale. *Psychological Assessment*, 5(2), 164-172.
- Penezić, Z. (1996). *Zadovoljstvo životom - provera konstrukta*. Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zadru.
- Reis, H. T., Sheldon, K.M., Gable, S. L., Roscoe, J., & Ryan, R.M.(2000). Daily well-being: The role of autonomy, competence, and relatedness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(4), 419-435.
- Ryan, R. M. (1995). Psychological needs and the facilitation of integrative processes. *Journal of Personality*, 63, 397-427.
- Ryan, R.M., Chirkov, V. I., Little, T. D., Sheldon, K.M., Timoshina, E., & Deci, E. L. (1999). The American dream in Russia: Extrinsic aspirations and well-being in two cultures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 1509-1524.
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2000). Self-Determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2002). Overview of self-determination theory: An organismic-dialectical perspective. U: E. Deci, R. M. Ryan (ur.) *Handbook of Self-Determination Research* (pp. 3-33). Rochester: The University of Rochester Press.

- Ryff, C.D., & Keyes, C.L.M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 719–727.
- Ryff, C. D., & Singer, B., H. (2006). Best news yet on six-factor model of well-being. *Social Science Research*, 35, 1103-1119.
- Schwartz, S. H., Sagiv, L., & Boehnke, K. (2000). Worries and Values. *Journal of Personality*, 68, 309-346.
- Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55, 5-14.
- Sheldon, K. M., & Elliot, A. J. (1999). Goal striving, need satisfaction and longitudinal well-being: The self-concordance model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 482-497.
- Sheldon, K.M., & McGregor, H. (2000). Extrinsic value orientation and the “tragedy of the commons”. *Journal of Personality*, 68, 383-411.
- Sheldon, K. M., Ryan, R. M., & Reis, H. T. (1996). What makes for a good day? Competence and autonomy in the day and in the person. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 1270-1279.
- Sheldon, K. M., Ryan, R. M., Deci, E. L., & Kasser, T. (2004). The independent effects of goal contents and motives on well-being: It's both what you pursue and why you pursue it. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(4), 475-486.
- Van den Broeck, A., Vansteenkiste, M., & De Witte, H. (2008). Self-determination theory: A theoretical and empirical overview in occupational health psychology. In J. Houdmont & S. Leka (Eds.), *Occupational health psychology: European perspectives on research, education, and practice*, 3 (pp. 63-88). Nottingham: Nottingham University Press.
- Vulić-Protić A., & Bubalo, J. (2006). *Skala smisla života*. U: Zbirka psiholoških skala i upitnika (str. 49), Sveučilište u Zadru, Zadar.
- Williams, G. C., Cox, E. M., Hedberg, V. A., & Deci, E. L. (2000). Extrinsic life goals and health-risk behaviors in adolescents. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(8), 1756-1771.
- Zika, S., & Chamberlain, K. (1992). On the relation between meaning in life and psychological well-being. *British Journal of Psychology*, 83, 133-145.

**Kristina Randelović
and Snežana
Smederevac**

Faculty of Philosophy,
Department of
Psychology, Niš
Faculty of Philosophy,
Department of
Psychology, Novi Sad

**THE RELATIONSHIP BETWEEN LIFE
GOALS, BASIC PSYCHOLOGICAL
NEEDS AND WELLBEING****Abstract**

The main goal of this research was to investigate the relationship between life goals, basic psychological needs and wellbeing – the concepts based on the main assumptions of the Self-determination theory. The sample consisted of 398 college students (168 males and 230 females), aged from 18 to 36 years, and included the students from different faculties from Nis, Kragujevac and Kosovska Mitrovica. Measures of Extrinsic and intrinsic goals were estimated with the Questionnaire of life goals, basic psychological needs were measured with the Scale of basic psychological needs, and wellbeing with the General life satisfaction scale and the Meaning of life scale. The relations were investigated with the method of structural equations with the extrinsic and intrinsic goals as egzogenous variables and psychological needs and wellbeing as endogenous variables. The results showed that the model, which implies the indirect influence, via psychological needs, of intrinsic goals on wellbeing, as the direct and indirect influence of extrinsic goals on wellbeing, has somewhat acceptable concordance with empirical data ($\chi^2/df = 4.559$; RMSEA = .095; RMSSR = .1354; CFI = .917). But, with the introduction of the relationship between extrinsic and intrinsic goals, the theoretical model showed the satisfactory concordance with empirical data ($\chi^2/df = 2.963$; RMSEA = .070; RMSSR = .0425; CFI = .955). The results obtained here are in congruence with the Self-determination theory.

Key words: extrinsic and intrinsic goals, basic psychological needs, wellbeing, Self-determination theory.